

ARTUR
KLARK

SUSRET SA
RAMOM

Preveo
Branko Vučićević

■ Laguna ■

Naslov originala

Arthur C. Clarke

RENDEZVOUS WITH RAMA

Copyright © Arthur C. Clarke 1973

Translation Copyright © 2011 za srpsko izdanje, LAGUNA

to Sri Lanka
where I climbed
the Stairway of the gods

Posvećeno Šri Lanki,
gde sam se uspeo
Stepeništem bogova.

1. Svemirska zaštita

Ranije ili kasnije, to se moralo dogoditi. Poslednjeg dana juna 1908. Moskva je izbegla uništenje za tri sata i četiri hiljade kilometara – što je, po svemirskim merilima, nevidljivo mala margina. Dvanaestog februara 1947. jedan drugi ruski grad bio je još bliže propasti, kada je, na manje od četiri stotine kilometara od Vladivostoka, eksplodirao drugi veliki meteorit dvadesetog veka, eksplozijom ravnom eksploziji tek izumljene uranijumske bombe.

U ono vreme ljudi nisu mogli ništa da preduzmu kako bi se zaštitili od poslednjih nasumičnih hitaca u kosmičkom bombardovanju koje je svojevremeno izrošavilo lice Meseca. Meteoriti iz 1908. i 1947. godine udarili su u nenastanjenu pustoš; međutim, krajem dvadeset prvog stoleća na Zemlji nije ostalo nijedno područje koje bi se moglo bezbedno koristiti za nebeska probna gađanja. Ljudski rod se proširio od Južnog do Severnog pola. I tako, neminovno...

Jedanaestog septembra izuzetno lepog leta godine 2077, u 9.46 ujutru, po Griniču, većina stanovnika Evrope videla je kako se na istočnom delu nebeskog svoda pojavljuje

zasenjujuća ognjena lopta. Za nekoliko sekundi postala je sjajnija od Sunca, a krećući se preko nebeskog svoda – isprva u potpunoj tišini – za sobom je ostavljala uskovitlani stub prašine i dima.

Negde iznad Austrije počela je da se raspada, izazivajući niz tako žestokih potresa da je preko milion ljudi zadobilo trajna oštećenja sluha. To su bili oni srećniji.

Brzinom od pedeset kilometara u sekundi, hiljadu tona stene i metala udarilo je u ravnice severne Italije, za nekoliko plamenih časaka uništivši trud stoleća. Gradovi Padova i Verona zbrisani su s lica Zemlje, a poslednje divote Venecije zauvek su potonule kada su, nakon udarca maljem iz svemira, vode Jadrana grmeći krenule ka kopnu.

Poginulo je šest stotina hiljada ljudi, a ukupna šteta je iznela preko trilion dolara. Međutim, gubitak za umetnost, za istoriju, za nauku – za celo čovečanstvo, do kraja vremena – uopšte se nije mogao sračunati. Kao da se za jedno jedino jutro vodio i izgubio veliki rat, i malo njih je moglo da izvuče neko zadovoljstvo iz činjenice da je mesecima potom, kako se prašina razaranja polako slegala, ceo svet bio svedok najprekrasnijih zora i sutona viđenih od erupcije vulkana Krakatau.

Nakon prvobitne preneraženosti, čovečanstvo je reagovalo s odlučnošću i jedinstvenošću koje nijedno ranije doba nije moglo ispoljiti. Takva katastrofa, shvatilo se, možda se neće ponoviti za narednih hiljadu godina – ali se mogla dogoditi i sutra. A sledeći put posledice bi mogle biti još gore.

E pa lepo: *sledećeg puta neće biti.*

Sto godina ranije, mnogo siromašniji svet, s daleko slabijim sredstvima, traćio je svoje bogatstvo pokušavajući da uništi oruđa koja je čovečanstvo samoubilački lansiralo protiv samog sebe. Pokušaj nije uspeo, ali tada stečene veštine nisu bile zaboravljene. Sad su se mogle primeniti u mnogo plemenitiju svrhu i na beskonačno većoj pozornici. Više se nikad neće dozvoliti da meteorit, dovoljno veliki da prouzrokuje katastrofu, probije odbranu Zemlje.

Tako je nastao projekat „Svemirska zaštita“. Pedeset godina kasnije – i na način koji nijedan od njegovih konstruktora nije mogao predvideti – opravdao je svoje postojanje.

2. Uljez

Godine 2130. su radari, locirani na Marsu, otkrivali po desetak novih asteroida na dan. Računari Svemirske zaštite automatski su sračunavali njihove orbite i odlagali informacije u svoja ogromna pamćenja, tako da je svakih nekoliko meseci svaki zainteresovani astronom mogao pogledati nakupljene statističke podatke. Oni su sad bili prilično upečatljivi.

Trebalo je više od sto dvadeset godina da se prikupi prvih hiljadu asteroida, računajući od otkrića Cerere, najvećeg među ovim sićušnim svetovima, na sam prvi dan devetnaestog stoleća. Stotine asteroida se otkrivalo, gubilo i ponovo otkrivalo; postojali su u tolikim jatima da ih je jedan ozlojeđeni astronom nazvao „nebeskom gamadi“. Zapanjio bi se kad bi saznao da Svemirska zaštita sada prati pola miliona asteroida.

Jedino je pet džinova – Cerera, Palada, Junona, Euno-mija i Vesta – imalo više od dvesta kilometara u prečniku; ogromnu većinu činile su obične veće gromade koje bi se mogle smestiti u neki mali park. Gotovo svi su se kretali po

---

orbitama koje su se nalazile s onu stranu Marsa. Svemirsku zaštitu je zanimao samo onaj mali broj koji se dovoljno približavao Suncu da bi mogao ugroziti Zemlju. A kroz celu buduću istoriju Sunčevog sistema nijedan od hiljade takvih asteroida neće proći na milion kilometara od Zemlje.

Objekat koji je isprva katalogizovan kao 31/439, prema godini i redosledu otkrivanja, uočen je dok se još nalazio van orbite Jupitera. U pogledu njegovog mesta nije bilo ničeg neobičnog; mnogi asteroidi su odlazili s onu stranu Saturna pre no što se ponovo okrenu ka svome udaljenom gospodaru, Suncu. A Tula II, koji je išao dalje od svih, putovao je tako blizu Urana da je lako mogao biti izgubljen mesec te planete.

Međutim, prva radarska veza na takvoj razdaljini bila je besprimerna; 31/439 je, očito, morao biti izuzetno velik. Po jačini odjeka računari su dedukcijom došli do prečnika od najmanje četrdeset kilometara. Takav džin nije bio otkriven za poslednjih sto godina. Izgledalo je neverovatno da je toliko vremena ostao neprimećen.

Onda je izračunata orbita i zagonetka je razjašnjena – da bi je zamenila druga, još veća. 31/439 nije putovao normalnom asteroidnom putanjom, po elipsi kojom bi, s tačnošću satnog mehanizma, prolazio svakih nekoliko godina. Bio je to usamljeni lualica među zvezdama, koji čini svoju prvu i poslednju posetu Sunčevom sistemu – jer se kretao tako brzo da Sunčevo polje teže neće uspeti da ga zarobi. Munjevito će proleteti mimo orbita Jupitera, Marsa,

Zemlje, Venere i Merkura, dobijajući pritom na brzini, dok ne obiđe Sunce i ponovo ne krene u nepoznato.

U tom trenutku računari su počeli da pale znak „Imamo nešto zanimljivo“ i 31/439 je, prvi put, postao predmet pažnje ljudskih bića. U štabu Svemirske zaštite buknuo je kratko uzbuđenje, a međuzvezdana skitnica je ubrzo udo-stojena imena umesto pukog broja. Astronomi su odavno bili iscrpli grčku i rimsku mitologiju; sada su obrađivali hinduski panteon. I tako je 31/439 dobio ime Rama.

Sredstva informisanja su nekoliko dana dizala halabuku oko ovog posetioca, mada ih je grdno ometala oskudica informacija. O Rami su bile poznate samo dve činjenice: njegova neuobičajena orbita i približna veličina. Čak je i ova poslednja bila samo stručno nagađanje, zasnovano na jačini radarskog odjeka. Rama je kroz teleskop još uvek izgledao kao slabašna zvezda petnaestog reda – suviše mala da bi pokazivala vidljiv kolut. Međutim, dok bude jurio ka srcu Sunčevog sistema, iz meseca u mesec postajace blistaviji i veći; pre no što zauvek iščezne, opservatorije u orbiti biće u stanju da prikupe tačnije podatke o njegovom obliku i veličini. Vremena ima napretek, a možda će se u sledećih nekoliko godina ukazati mogućnost da neki svemirski brod, idući svojim običnim poslom, prođe dovoljno blizu da pribavi dobre fotografije. Pravi susret uopšte nije bio verovatan; utrošak energije bio bi odveć veliki da dopusti fizički dodir sa objektom što šiša preko orbita planeta brzinom od preko sto hiljada kilometara na sat.

I tako je svet ubrzo zaboravio Ramu. Ali astronomi nisu. Kako su meseci prolazili, njihovo uzbuđenje je raslo, jer ih je novi asteroid stavljao pred nove i nove zagonetke.

Tu je, pre svega, bio problem Ramine svetlosne krivulje. Ona nije postojala.

Svi poznati asteroidi, bez izuzetka, pokazivali su spore promene sjaja, koji je jačao i slabio u razmacima od nekoliko sati. Već duže od dva veka znalo se da je to neminovna posledica njihovog obrtanja i nepravilnog oblika. Dok su se tumbali po svojim orbitama, reflektujuće površine koje su izlagali Suncu stalno su se menjale, pa se, u skladu s tim, menjao i njihov sjaj.

Rama nije pokazivao takve promene. Ili se uopšte ne okreće, ili je savršeno simetričan. Oba objašnjenja su izgledala neverovatna.

Nekoliko meseci sve je ostalo na tome, jer se nijedan od velikih orbitnih teleskopa nije mogao odvojiti od svog redovnog posla da pilji u udaljene dubine svemira. Kosmička astronomija je bila skupa razonoda, a upotreba velikog instrumenta mogla je lako stajati hiljadu dolara po minutu. Da jedan važniji program nije privremeno izbačen iz koloseka zbog otkazivanja kondenzatora čija je cena pedeset centi, doktor Vilijam Stenton nikad ne bi mogao za čitavih četvrt sata prigrabiti dvestametarski reflektor na Daljoj strani. Dok se jednom astronomu ne smrkne, drugom ne svane.

Stenton nije znao šta je uhvatio sve do sledećeg dana, kada je uspeo da zadobije kompjuterskog vremena kako

bi obradio rezultate. Čak i kad su mu konačno zasjali na ekranu, trebalo mu je nekoliko minuta da shvati šta znače.

Jačina Sunčeve svetlosti što se reflektovala o Ramu ipak nije bila apsolutno postojana. Javljala se vrlo mala varijacija – teško uočljiva, ali sasvim nepobitna i izvanredno pravilna. Poput svih ostalih asteroida, Rama se odista okreće. Ali dok je normalan „dan“ asteroida trajao nekoliko sati, Ramin traje svega četiri minuta.

Stenton je na brzinu obavio izračunavanja i bilo mu je teško da poveruje u rezultate. Ovaj majušni svet se na svome polutaru morao okretati brzinom od preko hiljadu kilometara na sat. Pokušaj spuštanja ma gde – sem na polovima – bio bi prilično nezdrav, jer bi centrifugalna sila na polutaru bila dovoljno jaka da svaki neučvršćen predmet odbaci ubrzanjem gotovo ravnim sili Zemljine teže. Rama je bio kamen za koji se u tom njegovom kotrljanju uopšte nije mogla uhvatiti kosmička mahovina. Iznenadivalo je da takvo telo uspeva da se održi u celosti i da se odavno nije raspalo u milion komada.

Objekat prečnika četrdeset kilometara s razdobljem obrtanja od samo četiri minuta – kako se to uklapa u astronomsku šemu stvari? Doktor Stenton je bio prilično maštovit čovek, malo odveć sklon brzim zaključcima. Sad je došao do jednog koji mu je priredio nekoliko odista neprijatnih minuta: jedan primerak iz nebeskog zoološkog vrta koji odgovara ovom opisu jeste ugašena zvezda. Možda je Rama mrtvo sunce, lopta neutronijuma u besomučnom kruženju, čiji svaki kubni centimetar teži milijarde tona.

Na ovoj tački kroz Stentonov zgroženi duh sevnulo je sećanje na neprolazno klasično delo H. Dž. Velsa *Zvezda*. Prvi put ga je pročitao kao dečak i ono je doprinelo da se u njemu rodi zanimanje za astronomiju. Nakon više od dva veka nije izgubilo ništa od svoje magije i strave. Nikad neće zaboraviti slike orkana i plimskih talasa, gradova što klize u more, kad je onaj drugi posetilac iz zvezdanih predela grunuo u Jupiter i zatim počeo da pada mimo Zemlje ka Suncu. Istina, zvezda koju je opisao stari Vels nije bila hladna, već usijana, te je veliki deo razaranja obavila toplota. To jedva da je bitno; čak i ako je Rama hladno telo, koje samo odbija svetlost Sunca, mogao je ubijati silom teže podjednako lako kao ognjem.

Svaka zvezdana masa bi, ako prodre u Sunčev sistem, potpuno iskrivila orbite planeta. Potrebno je da se Zemlja pomeri samo koji milion kilometara prema Suncu – ili ka zvezdama – pa da se uništi osetljiva klimatska ravnoteža. Antarktički ledeni pokrivač bi se mogao otopiti i poplaviti sve niske zemlje; ili bi se oceani mogli zalediti, pa bi ceo svet bio zarobljen večitom zimom. Bio bi dovoljan samo mali potisak u ma kojem smeru...

Stenton se onda umirio i sa olakšanjem odahnuo. Sve su to besmislice: trebalo bi da se stidi.

Nemoguće je da je Rama sačinjena od kondenzovane materije. Nijedna masa veličine zvezde ne bi mogla prodreti tako duboko u Sunčev sistem a da ne prouzrokuje poremećaje koji bi je odavno odali. Uticaj bi se osetio na orbitama svih planeta; na kraju krajeva, tako su otkriveni

Neptun, Pluton i Persefona. Ne, sasvim je nemoguće da se tako masivan objekat kao što je mrtvo sunce prikrade neprimećen.

U neku ruku, to je šteta. Susret s tamnom zvezdom bio bi vrlo uzbudljiv.

Dok bi trajao...

3. Rama i Sita

Vanredni sastanak Savetodavnog veća za kosmos bio je kratak i buran. Ni u dvadeset drugom veku još se nije pronašao način da se spreči da stariji i konzervativni naučnici zauzimaju ključne administrativne položaje. U stvari, sumnjalo se da će taj problem ikad biti rešen.

Da bi stvari bile gore, trenutni predsednik SVK bio je profesor u penziji Olaf Davidson, ugledni astrofizičar. Profesora Davidsona nisu mnogo zanimali objekti manji od sazvežđa, a nikad se nije trudio da prikrije svoje predra-sude. I mada je morao priznati da se sada devet desetina njegove nauke temelji na posmatranjima instrumenata u kosmosu, zbog toga uopšte nije bio srećan. Ništa manje od tri puta u njegovoj uglednoj karijeri, sateliti izbačeni specijalno da dokažu neku od njegovih omiljenih teorija učinili su upravo obrnuto.

Pitanje koje se nalazilo na dnevnom redu Veća bilo je prilično jednostavno. Nema sumnje da je Rama neobičan objekat – no je li i važan? Kroz nekoliko meseci otići će

zanavek, tako da je ostajalo malo vremena za delanje. Prilike koje se sad propuste neće se ponoviti.

Uz prilično zastrašujuće izdatke, jedna svemirska sonda koja je uskoro trebalo da se lansira s Marsa kako bi otišla s onu stranu Neptuna mogla se modifikovati i poslati putanjom velike brzine da presretne Ramu. Nada u sastanak nije postojala; to je bilo najbrže zabeleženo proletanje, jer bi se dva tela mimoišla brzinom od dvesta hiljada kilometara na sat. Rama bi se intenzivno osmatrao svega nekoliko minuta, a stvarno izbliza ni punu sekundu. Ali uz odgovarajuće instrumente, to bi bilo dovoljno dugo da se reše mnoga pitanja.

Mada je Davidson neprijateljski gledao na sondiranje Neptuna, ono je već bilo odobreno, te nije video nikakvog smisla u novom bacanju para. Rečito je govorio o ludostima jurnjave za asteroidima i o prekoj potrebi za novim, visoko osetljivim interferometrom na Mesecu, koji bi jednom zasvagda dokazao nedavno oživljenu teoriju o nastanku svemira u Velikom prasku.

To je bila teška taktička pogreška, jer su tri najvatrenija pobornika teorije 'modifikovanog postojanog stanja' takođe bili članovi Veća. Oni su se u sebi slagali s Davidsonom – da je ganjanje asteroida traćenje novca, no, pri svem tom...

On je ostao u manjini za jedan glas.

* * *

Tri meseca kasnije, svemirska sonda, krštena kao Sita, izbačena je s Fobosa, unutrašnjeg Marsovog meseca. Vreme leta je iznosilo sedam nedelja, a instrument je uključen na pun pogon tek pet minuta pred presretanje. Istovremeno je pušten roj čaura s kamerama da proplovi mimo Rame, kako bi se omogućilo snimanje sa svih strana.

Prevalivši rastojanje od deset hiljada kilometara, prve slike su zaustavile sve delatnosti čovečanstva. Na milijardi televizijskih ekrana pojavio se majušni valjak bez oznaka, brzo rastući iz sekunde u sekundu. Kada se slika udvostručila, više niko nije mogao tvrditi da je Rama prirodan objekat.

Njegovo telo je bilo valjak – takvog geometrijskog savršenstva da je mogao biti istokaren na strugu – čiji su centri razmaknuti pedeset kilometara. Krajevi su bili potpuno ravni, izuzimajući neke sitne strukture u sredini jednog kruga, i imali su dvadeset kilometara u prečniku; iz daljine, gde nije postojao osećaj razmera, Rama je gotovo komično ličio na običan kućni bojler.

Rama je rastao sve dok nije ispunio ekran. Njegova površina je bila neupadljiva, smeđesiva, bezbojna poput Meseca i sasvim lišena belega, sem na jednoj tački. Na sredini valjka se nalazila kilometar široka mrlja ili razmazotina, kao da je vekovima ranije tu nešto udarilo i rasprsnulo se.

Nije bilo znakova da je udar naneo ma i najmanju štetu Raminim obrtnim zidovima; no taj beleg je prouzrokovao onu malu fluktuaciju sjaja koja je dovela do Stantonovog otkrića.

Slike drugih kamera nisu dodale ništa novo. Međutim, putanje što su ih njihove čaure opisivale kroz Ramino majušno polje teže dale su drugi bitan podatak: masu valjka.

Bio je suviše lak da bi bio puno telo. Beše jasno da Rama mora biti šupalj, što nikog nije naročito iznenadilo.

Najzad je došlo do susreta koji se odavno iščekivao i od kojeg se odavno strepelo. Čovečanstvu je predstojalo da primi prvog posetioca sa zvezda.

4. Spajanje

U poslednjim minutima spajanja, zapovednik Norton se sećao tih prvih televizijskih prenosa čije je snimke toliko puta puštao. Postojalo je, međutim, nešto što nikakva elektronska slika nije mogla dočarati – a to je gorostasna veličina Rame.

Takav utisak nije nikad doživeo spuštajući se na neko prirodno telo, kakvo su Mesec ili Mars. To su bili svetovi i čovek je očekivao da budu veliki. Međutim, spuštao se on i na Jupiter VIII, malko veći od Rame – pa je i on izgledao sasvim malen.

Bilo je lako razrešiti ovaj paradoks. Njegovo rasuđivanje je potpuno izmenila činjenica da je Rama veštačka tvorevina, milione puta teža od ičeg što je čovek poslao u kosmos. Ramina masa iznosila je najmanje deset triliona tona; za svakog astronauta bila je to misao koja uliva ne samo strahopoštovanje već i sam strah. Nije čudo što je ponekad imao osećaj beznačajnosti, pa čak i potištenosti, dok je taj valjak od izvajanog, vanvremenog metala ispunjavao sve veći deo neba.

Bio je tu i osećaj opasnosti, sasvim nov u njegovom iskustvu. Pri svakom ranijem spuštanju znao je šta da očekuje; uvek je postojala mogućnost nesrećnog slučaja, ali nikad iznenađenja. S Ramom, iznenađenje je bilo jedina izvesnost.

Sada je *Endevor* lebdeo na manje od hiljadu metara iznad severnog pola valjka, u samom središtu koluta koji se sporo obrtao. Ovaj kraj je izabran zato što je na Suncu; kako se Rama obrtao, senke niskih, zagonetnih struktura u blizini ose nezaustavljivo su jurile metalnom ravnicom. Severna površina Rame bila je džinovski sunčanik što meri brzo prolaženje njegovog četvorominutnog dana.

Spuštanje vasionkog broda od pet hiljada tona u sredinu koluta koji se obrtao bilo je najmanja Nortonova briga. Nije se razlikovalo od pristajanja uz osu neke velike svemirske stanice; bočni mlazni motori već su dali *Endevoru* odgovarajuće okretanje i Norton se mogao osloniti na poručnika Džoa Kalverta da brod spusti blago poput pahuljice, pomoću navigacionog računara ili bez njega.

„Kroz tri minuta“, reče Kalvert, ne skidajući pogled sa ekrana, „znaćemo je li načinjen od antimaterije.“

Norton se osmehnuo, prisećajući se onih veoma zastrašujućih teorija o nastanku Rame. Ukoliko je ta neverovatna spekulacija tačna, kroz nekoliko sekundi doći će do najveće eksplozije otkako se Sunčev sistem uobličio. Potpuno uništenje deset hiljada tona daće planetama, nakratko još jedno sunce.

No plan misije uzimao je u obzir čak i ovu daleku mogućnost. *Endevor* je jednim od svojih mlaznjaka štrcnuo

Ramu s bezbednog rastojanja od hiljadu kilometara. Kad je sve veći oblak pare stigao na cilj, ništa se nije dogodilo, a reakcija materije i svega nekoliko miligrama antimaterije izazvala bi zastrašujući vatromet.

Kao i svi zapovednici svemirskih brodova, Norton je bio oprezan čovek. Dugo i netremično je posmatrao severnu površinu Rame, birajući tačku spuštanja. Nakon mnogo razmišljanja, odlučio je da izbegne očigledno mesto – tačnu sredinu na samoj osi. Jasno obeležen kolut, prečnika sto metara, bio je centriran na polu i on je imao snažno predosećanje da bi to morao biti spoljašnji poklopac ogromne vazdušne komore. Stvorovi koji su sagradili ovaj šuplji svet morali su imati neki način da svoje brodove uvedu unutra. To je bilo logično mesto za glavni ulaz i Norton je smatrao da ne bi bilo mudro da svojim brodom zakrči kućna vrata.

Međutim, ova odluka je stvorila druge poteškoće. Ako se *Endevor* spusti makar nekoliko metara od ose, brzo obrtanje Rame počće da odbacuje brod od pola. U početku će centrifugalna biti vrlo slaba, ali postojana i neumitna. Norton nije uživao u pomisli kako mu brod klizi polarnom ravnicom, iz minuta u minut povećavajući brzinu da, kad dospe do ruba koluta, bude hitnut u svemir brzinom od hiljadu kilometara na sat.

Postojala je mogućnost da Ramino slabašno polje teže – otprilike hiljadu puta slabije od Zemljinog – spreči da se to dogodi. Moglo bi držati *Endevor* uz tle ravnice silom od nekoliko tona, a ako je površina dovoljno hrapava, brod bi mogao ostati u blizini pola. Ali Norton nije nameravao

da nepoznatu silu trenja uravnotežava sasvim izvesnom centrifugalnom silom.

Srećom, odgovor su pružili konstruktori Rame. Na podjednakim rastojanjima oko polarne ose nalazile su se tri niske građevine u obliku bunkera, s prečnikom od oko deset metara. Ako se *Endevor* spusti između dve građevine, centrifugalni potisak će ga pribiti uz njih, te bi se čvrsto držao u mestu, kao brod koji uz kej prilepe talasi što idu ka kopnu.

„Petnaest sekundi do kontakta“, reče Kalvert.

Napeto se nagnuvši nad dvostruke komande, koje, nadao se, neće morati da takne, Norton je postao krajnje svestan svega što se usredsredilo u ovaj trenutak. Ovo je, sigurno, najznačajnije spuštanje od prvog sletanja na Mesec, pre više od sto pedeset godina.

Sivi bunker su polako proplutali uvis s onu stranu kontrolnog okna. Začulo se poslednje šištanje reaktivnog motora i jedva osetan potres.

Minulih nedelja zapovednik Norton se često pitao šta će reći u ovom trenutku. Ali sad kad je nastupio, njegove reči je izabrala istorija, i on je progovorio gotovo automatski, jedva svestan odjeka iz prošlosti.

„Baza Rama. *Endevor* je pristao.“

Još pre mesec dana ne bi verovao da je to moguće. Brod se nalazio na rutinskom zadatku, proveravajući i postavljajući radio-farove što upozoravaju na asteroide, kad je stiglo naređenje. *Endevor* je bio jedini svemirski brod u

Sunčevom sistemu koji bi mogao obaviti susret sa uljezom pre no što ovaj projuri oko Sunca i baci se natrag, ka zvezdama. Ipak, valjalo je orobiti tri druga broda Osmatračke službe Sunčevog sistema koji sad bespomoćno plutaju dok ne dođu tankeri da ih ponovo opskrbe gorivom. Norton se bojao da će proći dosta vremena dok kapetani brodova *Kalipso*, *Bigl* i *Čelindžer* opet počnu da govore s njim. Čak i sa svim tim viškom pogonskog goriva, trka je bila duga i teška. Rama se već nalazio unutar orbite Venere kad ga je *Endevor* sustigao. Nijedan drugi brod to ne bi mogao postići; ova povlastica je jedinstvena i ne sme se protračiti nijedan trenutak predstojećih nedelja. Hiljadu naučnika na Zemlji radosno bi dalo svoje duše pod hipoteku za ovu mogućnost; sad samo mogu da gledaju preko televizijskih sistema, grizući usne i misleći koliko bi oni bolje obavili posao. Verovatno su u pravu, ali druge mogućnosti nije bilo. Neumoljivi zakoni nebeske mehanike odredili su da *Endevor* bude prvi i poslednji od svih čovekovih brodova koji će ostvariti kontakt s Ramom.

Saveti što ih je neprestano primao sa Zemlje malo su doprinosili da se Nortonova odgovornost ublaži. Ako bude trebalo da odlučuje u deliću sekunde, niko mu ne može pomoći; vreme putovanja radio-talasa do kontrole misije već je deset minuta i dalje će se produžavati. Često je zavideo velikim moreplovcima prošlosti, pre vremena elektronskih komunikacija, koji su mogli da tumače svoja zapečaćena naređenja bez stalne prismotre štaba. Kad su oni grešili, to niko nije znao.